

६. उदयण-वासवदत्ता-प्रेमकहा

मानवी जीवनामध्ये निःस्वार्थी प्रेमाला अत्यंत महत्त्वाचे स्थान आहे; परंतु वर्तमानकाळातील तरुण-तरुणी निःस्वार्थी प्रेमापेक्षाही कामविकार किंवा अन्य कोणता तरी हेतू मनामध्ये ठेवूनच प्रेमाचे नाटक करतात. त्यामुळे त्यांच्या प्रेमाला सफलता येईलच याची खात्रीही नसते. त्यामुळे त्या प्रेमाचा शेवट दुःखमय झालेला दिसून येतो.

या पद्यपाठात उदयन आणि वासवदत्ता यांच्या आदर्श प्रेमाचे वर्णन केले आहे. कारण यांचे प्रेम हे कामविकारावर किंवा सौंदर्यावर आकर्षित होऊन केलेले प्रेम नव्हते. त्यांचे प्रेम परस्परांच्या गुणांवर, संयमावर, कर्तव्याला प्रथम प्राधान्य देणारे होते. भवितव्याचा विचार करणारे प्रेम असल्याने प्रेम प्रकट करण्याची वेळ येईपर्यंत ते स्वतःवर नियंत्रण ठेवणारे व दूरदृष्टीने युक्त होते. त्यामुळे त्यांच्या प्रेमाला सफलता प्राप्त होते.

वर्तमानकाळातील तरुण-तरुणींना आपले प्रेम सफल व्हावे असे वाटत असेल, तर प्रथम त्यांनी आपले (शैक्षणिक) कर्तव्य पूर्ण केले पाहिजे. प्रेमामध्ये कोणत्याही प्रकारचा स्वार्थ किंवा कामविकार भोगण्याचा उद्देश असू नये. उदयन व वासवदत्ता यांच्याप्रमाणे संयम व दूरदृष्टीने आचरण केले पाहिजे. तसेच प्रेमाचा देखावा न करता प्रेम प्रकट करण्याची वेळ येईपर्यंत स्वतःवर नियंत्रण ठेवून आचरण केले तर त्यांचे प्रेम निश्चितच सफल होईल. तेव्हा प्रत्येक तरुण-तरुणींनी उदयन-वासवदत्ता यांच्या प्रेमाचा आदर्श डोळ्यांसमोर ठेवून प्रेमाचा अवलंब केला तर त्यांचेही प्रेमच नव्हे तर जीवनही सफल होईल असे वाटते.

प्रस्तुत पद्य पाठ हा अंबदेवसूरींनी लिहिलेल्या 'आख्याणक-मणिकोशवृत्ति' या प्राकृत कथाग्रंथातून घेतलेला आहे. विद्यार्थ्यांना या पाठातून निश्चितच योग्य मार्गदर्शन होईल असे वाटते.

अह अन्नया नलगिरी भग्न-आलाणो भमइ नयरिं।
नरिंदेण अभयकुमारो पुट्टो, तेण वि पयं पियं एयं ॥1॥

‘वच्छाहिवई गायउ जो चिट्ठइ उदयणो इह-आणीओ।
सो किह?’ पज्जोय-सुया वासवदत्ता कला-कुसला ॥2॥

गंधव्व-कला-कुसलो न तम्मि समयम्मि उदयणादन्नो।
ता आणिज्जउ एसो एईए सिकखण-निमित्तं ॥3॥

‘सो कह आणेयव्वो’ अभएण वुत्तं ‘सो गयवरं दट्ठुं।
गीएण कुणइ सवसं’ तो कित्तिम-करिवरो विहिओ ॥4॥

मुक्को य तस्स विसए कित्तिम-करि, वणयरेण केणवि।
दिट्ठो, कहिओ य तओ गंतुं उदयण-नरिंदस्स ॥5॥

तत्तो बल-सहिओ सो समागओ गयवरस्स पासम्मि।
मोत्तुं खंधावारं अल्लिणो गय-समीवम्मि ॥6॥

अइ-महुर-अराव-पूरिय-दियंतरो जाव गायइ नरिंदो।
ताव गइंदो अविचल-गत्तो पसुत्तो व्व ॥7॥

पच्चासन्नो जाओ राया पच्छन्न-संठिय-नरेहिं।
धरिऊण चंड-पज्जोय-राइणो तेहिं उवणीओ ॥8॥

भणिओ य 'मज्झ-धूया काणं, सिक्खवसु सुंदरं गेयं।
न तए निरिक्खियव्वा, जओ इमा लज्जिही अहियं' ॥9॥

कहियं तीय वि 'वच्छे, एयं गुरुं कोढाभिभूय-सव्वंगं।
मा पेच्छसु तं तुज्झ वि मा संचरिही इमो वाही' ॥10॥

सो जवणियंतर-ठिय कुमरिं सिक्खवइ तस्स सद्देण।
अवहरिय-मणा सा तं पलोइउं कोउयं वहइ ॥11॥

परमवलोयइ न हु रोग-संग-भीया अह अन्नया कुमरी।
सम्मं सर-संगहणं न कुणइ रूढेण तो तेण ॥12॥

भणिया 'काणे, किं पढसि कूडयं' तो सरोसं एसा वि।
जंपइ, 'किं न वियाणसि अप्पाणं कोढिय-निहीण' ॥13॥

'जारिसओ हं कोढी, नूणं काणा वि तारिसा एसा'।
इय चिंतिऊण जवणियं उक्खिविउं जाव सो नियइ ॥14॥

ताव पेच्छइ तं कुमरिं अहिणव-जोव्वण-मणोहर-अवयवं।
सो सा वि वास तीय वि सच्चविओ कुसुम-बाणो व्व ॥15॥

परोप्पर-अणुराओ संजाओ ताण मुणइ न हु कोइ।
मोत्तुं कंचणमालं, नलगिरी-करिबंधण-निमित्तं ॥16॥

भणिओ पज्जोय-निवेण उदयणो 'कुणसु सुंदरं गीयं'।
पभणइ 'गाएमि अहं वासवदत्ताए संजुत्तो' ॥17॥

आरूढो भद्दवइं करेणुयं 'तो तहा कयं तेहिं'।
अंतर-दिन्न-पडेहिं गहिओ हत्थी तओ राया ॥18॥

आरोवियाओ सदिंथ वासवदत्ताए निय-पुराभिमुहं।
सिग्घं पलाइओ सो अवंतीए जाया य अग्गमहिंसी वासवदत्ता ॥19॥

(अंबदेवसूरिविरइयं 'आख्याणक-मणिकोशवृत्ति'
गाथा 220 ते 245)

अहियं - अधिक

अदन्नो - शिवाय

आलाणो - खांब

आणेयव्वो - आणावे

आरव - आवाज

अवहरिय - अपहरण

अग्गमहिंसी - प्रमुख राणी

अल्लिण्णो - एकटा

एईए - याला

एयं - हा

कित्तिमकरी - कृत्रिम हत्ती

कोढाभिभूय - कुष्ठरोगाने युक्त

खंधावार - सैन्यांचे शिबीर

गेय - गीत

जवणिय - जवनिका, पडदा

नूणं - खरोखर

निरिक्खिय - निरीक्षण केले

पयंपियं - बोलतो

पलोइओ - पाहतो, निरीक्षण केले

पच्छन्न - झाकले, लपविले

पज्जोय - प्रद्योत, व्यक्तीचे नाव

भग्ग - नष्ट झाले, पळून गेले

मुक्को - मुक्त करणे

वच्छाहिर्वई - वच्छाधिपती

वाही - रोग, व्याधी

सरसंगह - स्वरसंग्रह

सवसं - ताब्यात घेणे

सच्चाविओ - सत्य पटविले

सदिंध - सह, समवेत

गायउ - गायन करणे

कृती

1. खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

- उदयन राजास उज्जैनीस का आणण्यात आले?
- उदयनास आणण्यासाठी कोणती योजना केली होती?
- प्रद्योताने उदयनास कोणती विनंती केली?
- प्रद्योताने मुलीस गुरुविषयी काय सांगितले?

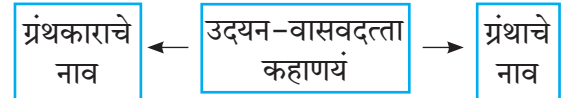
2. खालील प्रश्नांची एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

- वासवदत्ताच्या गुरूंचे नाव काय होते?
- हत्ती निश्चल का झाला?
- नगरात कोण फिरत होते?
- प्रद्योत राजाने कन्येच्या बाबतीत उदयनास काय सांगितले?

3. संदर्भासह स्पष्टीकरण करा.

- 'मज्झ-धूया काणं सिक्खवसु सुंदरं गेयं'।
- 'काणे, किं पढसि कूडयं'।
- 'जारिसओ हं कोढी, नूणं काणा वि तारिसा एसा'।

4. आकृती पूर्ण करा.

5. अर्धमागधीत शब्द लिहा.

- राजा -
- हत्ती -

(iii) कन्या -

(iv) आवाज -

(iii) वाही —→

(iv) गय —→

6. समानार्थी शब्द लिहा.

(i) राया —→

(ii) कन्ना —→

